

Simpozij OBDOBJA 42

Boža Krakar Vogel

Družbeno-kurikularne spremembe srednješolskega pouka književnosti od usmerjenega izobraževanja do sodobnosti in obravnave Tavčarjevega dela v vsakokratnih okoliščinah

---

objavljeno v:

Andraž Jež (ur.): *Slovenska literatura in umetnost v družbenih kontekstih.*

Obdobja 42. Ljubljana: Založba Univerze v Ljubljani, 2023.

<https://centerslo.si/simpozij-obdobja/zborniki/obdobja-42/>

© Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 2023.

Obdobja (e-ISSN 2784-7152)

Univerza v Ljubljani
Filozofska fakulteta

DRUŽBENO-KURIKULARNE SPREMEMBE SREDNJEŠOLSKEGA POUKA KNJIŽEVNOSTI OD USMERJENEGA IZOBRAŽEVANJA DO SODOBNOSTI IN OBRAVNAVE TAVČARJEVEGA DELA V VSAKOKRATNIH OKOLIŠČINAH

Boža Krakar Vogel

Ljubljana

boza.krakar@guest.arnes.si

DOI: 10.4312/Obdobja.42.389-398

V članku skiciram poglobitne družbenopolitično pogojene šolske reforme od usmerjenega izobraževanja dalje in njihovo zrcaljenje v učnih načrtih in učbenikih oz. berilih za pouk književnosti v srednji šoli oz. gimnaziji. Cilji šolskih reform so vsakokrat deklarativno zapisani v splošnih vzgojnih ciljih za pouk slovenščine, pri obravnavah književnosti v učbenikih pa so zlasti po usmerjenem izobraževanju zaznavni posredno.

družbeno-kurikularne spremembe, pouk književnosti, učni načrti, berila, obravnave Ivana Tavčarja

This article outlines the main socio-politically conditioned school reforms from the introduction of career-oriented education onward and their reflection in the curricula, textbooks, and readers for teaching literature in vocational and college-preparatory high schools. The school reforms' goals are explicitly stated in the individual general educational aims and objectives of literature instruction, whereas in the coverage of literature in textbooks they can be perceived indirectly, especially after the introduction of career-oriented education.

social and curricular changes, literature instruction, curricula, readers, coverage of Ivan Tavčar

1 Uvod

V prispevku nas zanima, kako so družbene in kurikularne spremembe v Sloveniji v zadnjih dobrih štirih desetletjih vplivale na srednješolski pouk književnosti nasploh, konkretno pa na obravnavo Ivana Tavčarja. Pri slednjem bomo poskušali ugotoviti, ali in kako obravnave njegovih besedil in konteksta v berilih sovpadajo z deklariranimi splošnimi vzgojnimi cilji v vsakokratnih učnih načrtih za pouk slovenščine.

Kurikularno dogajanje, pogojeno z družbenimi spremembami v navedenem času, delimo na štiri obdobja:

- reforma usmerjenega izobraževanja (UI) in njen zaton (začetek in konec osemdesetih let),
- prva leta po osamosvojitvi (prva polovica devetdesetih let), uvedba eksterne mature (1995),

- kurikularna prenova: prva celostna šolska reforma v samostojni državi (1998–2008),
- posodobitev: usklajenost z evropskimi smernicami (2008 do sodobnosti).

2

2.1 Reforma usmerjenega izobraževanja in njen zaton (začetek in konec osemdesetih let)

V nekdanji Socialistični federativni republiki Jugoslaviji v šestdesetih in sedemdesetih letih prejšnjega stoletja se je šolstvo pogosto reformiralo, vendar, kot ugotavlja Zoran Božič, pri pouku slovenščine ni prihajalo do radikalnih sprememb. »Družbeno politični odmik od ideoloških vzorcev vzhodnega bloka se je odražal tudi v srednješolskem pouku slovenščine, pri pouku književnosti pa v tematski in idejni širini izbora vsebin.« (Božič 2010: 157)

2.1.1

Radikalne spremembe v pouk je vnesla reforma usmerjenega izobraževanja (UI), ki se je v praksi začela udejanjati v šolskem letu 1980/81. Odločevalci (Zveza komunistov Jugoslavije) so jo utemeljevali s tedanjimi političnimi tendencami po odpravi elitnih gimnazij in uvedbi srednjih šol, v katerih bi bil prvi dve leti učni načrt za vse srednješolce enak (skupna vzgojno izobrazbena osnova – SVIO). S takimi »enakimi možnostmi« za vse naj bi se ustrezalo interesom tedanje samoupravne družbe in mladina naj bi se vzgajala za nove družbene odnose. Čeprav, kot poudarjajo, reforme ne more biti brez strokovno znanstvenih vsebinskih podlag, pa je najpomembnejše »sodobno moralno-politično formiranje mladostnika« (Glavan 1980: 25). V tem smislu je sestavljen tudi učni načrt za pouk slovenščine iz leta 1977, v katerem so med vzgojnimi cilji poudarjeni »duh bratstva in enotnosti, socialistični patriotizem, mednarodna vzajemnost in solidarnost« (SPO 1977: 1). Tem ciljem so vsebine prilagojene tako, da je obravnavanih več avtorjev jugoslovanskih književnosti kakor predstavnikov svetovne (68 % slovenske, 19 % jugoslovanske in 13 % svetovne književnosti; Božič 2010: 175).¹

Te usmeritve naj bi uresničevali tudi učbeniki. Za prvi dve leti (SVIO) je prva dva zvezka (*Književnost I in II*) sestavil Silvo Fatur. Prvi obsega literarnozgodovinsko razporejeno snov od književnosti starega Orienta do slovenskega simbolizma in impresionizma, drugi pa od ekspresionizma do sodobne književnosti. Razlage obdobj in izbira besedil mestoma eksplicitno ustrezajo ideološkimi vzgojnimi poudarkom o odstranjevanju elitizma in trpljenja izkoriščanih slojev. Tako je prvo besedilo v učbeniku staroegipčanska delovna Pesem nosačev žita, grška antična književnost pa

¹ To razmerje naj bi se z načrtovano uvedbo t. i. skupnih programskih jeder še okrepilo v prid drugim jugoslovanskim književnostim. V predlogu iz leta 1983 je bilo načrtovano, da bi se v skupnih jedrih poenotili učno-vzgojni programi v celotni državi. Učni snovi o vsakem jugoslovanskem narodu naj bi bilo namenjenih toliko odstotkov, kolikor znaša njegov delež v celotnem jugoslovanskem prebivalstvu. Pri pouku književnosti naj bi tako obravnavali deset slovenskih avtorjev. Temu predlogu smo se Slovenci odločno uprli, do realizacije ni prišlo nikjer v Jugoslaviji (Krakar Vogel 1992: 195).

je uvedena z razlago: »Zaradi večje produktivnosti je bila možna vse večja menjava blaga [...]. Sužnji so vse bolj postajali le proizvodno orodje« (Fatur 1981: 13). Kljub skopo odmerjenemu prostoru pa je zaradi »jugoslovanskega patriotizma« npr. šest strani odlomka iz Gorskega venca objavljenih najprej v izvorniku in nato še šest strani v Gradnikovem prevodu. Učbenik in koncept pouka književnosti sta bila v svojem času deležna številnih kritik.²

Tavčar je umeščen v poglavje Realizem (Fatur 1981).³ V razlagah obdobja so številni idejni poudarki kot »razmah kapitalizma«, »armade delavcev, ki jo gospodarji vse bolj izkoriščajo«, čas družbenih nasprotij, v katerem s svojimi »nauki znanstvenega socializma« nastopata Marx in Engels (Fatur 1981: 161). Slovenska književnost tistega časa je, kot beremo, nastajala sočasno s težnjami zedinjene Slovenije, ki je bila »edino pravo in zares ljudsko geslo, kot je zapisal Edvard Kardelj« (Fatur 1981: 170).

Tavčarju je v celoti posvečenih 8,5 strani. Te vsebujejo štiri odlomke iz *Cvetja v jeseni* in razlage avtorjevega življenja (poudarjena sta njegov liberalni nazor in politično delovanje) ter opise literarnih prvin v besedilu. V oznakah Tavčarjevega dela ter odlomkov iz obravnavanega besedila pa ni idejno tendenčnih razlag. Avtor učbenika torej ne poskuša na silo nategniti besedila na ideološko kopito, če tega v njem ne zaznava. Sklene celo, da »socialna protislovja, ki so tedaj pretresala kmečki svet, niso v središču pozornosti« (Fatur 1981: 204).⁴

Za 3. in 4. letnik UI je učbenike (*Knjiž' evnost 3*, Bohanec idr. 1983; *Knjiž' evnost 4*, Bohanec idr. 1984) pisala skupina avtorjev. Snov je v njih razporejena po tematskih sklopih. Tavčar je uvrščen v četrti zvezek v tematski sklop Tematika kmetstva, meščanstva in delavstva, ki pa je v tem zvezku tudi edini sklop s socialno tematiko.⁵ Sicer skopo uvodno razlagalno besedilo poudarja pogostnost socialne tematike v slovenski književnosti. Tavčar je predstavljen na 4,5 strani z enim odlomkom iz *Visoške kronike*. Spremna razlaga podčrtuje: »Poglobil se je v izrazito kmečko problematiko, spojil vaško in zgodovinsko motiviko« (Bohanec idr. 1984: 73). In še: roman »razumemo tudi kot zgodbo o sodobnih kmetih, ki so 'zaradi svoje zgodovine pasivni fatalisti'« (prav tam: 75), s čimer, menimo, razlagalci izpostavljajo Tavčarjevo družbeno kritičnost do položaja kmetstva po prvi svetovni vojni.

2 Najbolj argumentirane so v letih 1981–1982 zapisali Vinko Cuderman, ki očita preobloženost z informacijami brez podlag v skromnem deležu literarnih besedil, Društvo za primerjalno književnost, očitajoč nesmotrno izrabo časa in prostora, ter Marjan Dolgan, ki je izpostavil vulgarno historiografiziranje in sociologiziranje (Krakar Vogel 1992: 199).

3 Od svetovnih je v njem samo Tolstoj (*Vojna in mir*), slovenskih pa je sedem.

4 Bolj eksplicitna je v tem smislu interpretacija Aškerčeve pesmi Zimska romanca: »Meščanski liberalizem [...] bi možni revolucionarni izhod (iz izkoriščanja delavcev) življenjsko ogrozil.« (Fatur 1981: 194)

5 Lahko bi sicer sklepali na »rahljanje« ideoloških poudarkov iz samoupravno socialističnega besednjaka v učbenikih za drugi del UI. Vendar je »dolg« ideologiji poravnana v tretjem zvezku tega berilnega sestava (Bohanec idr. 1983), v katerem je v tematskih sklopih veliko avtorjev s socialno tematiko in napovedovanjem družbenega prevrata. Predvsem se to vidi v sklopu Svet iz tečajev, v katerem je poleg Bratka Krefta, Mileta Klopčiča, Toneta Seliškarja, Iva Brnčiča in Mihaila Šolohova tudi odlomek iz *Razvoja slovenskega narodnega vprašanja* Edvarda Kardelja.

V tej obravnavi Tavčarjevih besedil je tako socialnim temam posvečene več pozornosti kakor v Faturjevem učbeniku. Ideološkemu izpostavljanju socialnih razlik in vloge delavsko-kmečkega razreda se torej v celoti ne izogne noben učbenik za književnost v UI, pa naj gre za bolj splošne ali bolj konkretne predstavitve literature.

2.1.2 Zaton usmerjenega izobraževanja: konec osemdesetih let

Reforma UI se ni prijela. Po Božiču (2010: 170) je to bila »izrazito politično in nestrokovno zasnovana in vodena šolska reforma, ki pomeni največjo regresijo v razvoju srednjega šolstva v celotnem obdobju po drugi svetovni vojni«. Na svojih strokovnih srečanjih in v medijih so ji v tistem času nasprotovali tudi slovenisti.⁶

Leta 1986 je za pouk slovenščine nastal nov učni načrt, ki med vzgojnimi cilji na zadnjem mestu še zapisuje vrednote »duh bratstva in enotnosti, socialistični patriotizem, mednarodno vzajemnost in solidarnost« in še predvideva poseben sklop jugoslovanske književnosti. Hkrati začne izhajati nov sestav beril v nekoliko spremenjeni avtorski ekipi (Kolšek idr.). Zvezek *Berilo 2* vsebuje obdobji realizem in moderno v poglavjih Slovenska književnost, Jugoslovanske književnosti in Svetovna književnosti. V skladu s tedaj aktualnim družbenim načelom nacionalne samobitnosti pa je slovenska književnost na prvem mestu. Bolj kakor vzgoja za socialistični patriotizem taka razvrstitev upošteva drugi splošni vzgojni cilj iz učnega načrta, pomen jezika in književnosti za »narodno in družbeno identiteto.« (UN 1987: 1)

Tavčarju so v tem 195 strani obsežnem berilu namenjene tri strani z odlomkom iz *Visoške kronike* in razlagalnimi opombami v drobnem tisku. V njih avtorji zapišejo, da Tavčar nasploh ne posega v neposredno družbeno stvarnost, »zlasti ne na način, ki bi prikazoval tudi socialno konfliktnost« (Kolšek idr. 1989: 36). Ob *Visoški kroniki* pa poudarjajo svobodomiselnost ideje in ga označijo kot »najpomembnejši tekst slovenskega kulturnega in družbenega realizma« (prav tam). Leta 1989 je z učbenikom *Književnost* pohitel tudi Janko Kos. Ivanu Tavčarju sta v okviru poglavja Začetki slovenskega romana namenjeni dve strani, ki obsegata razlagalno besedilo in nekaj vprašanj za dijake.⁷

Učni načrt, nov učbeniški sestav in učbenik so pomenili še v okviru sicer že razpadajoče Jugoslavije nekakšen mehke izhod iz usmerjenega izobraževanja.⁸

2.2 Prva leta po osamosvojitvi (prva polovica devetdesetih let), uvedba eksterne mature (1995)

Po letu 1991 je bilo treba kurikularne dokumente in obstoječa gradiva za pouk prilagoditi novi družbenopolitični situaciji. Za pouk književnosti je nastal začasen učni načrt, ki je prinesel npr. odpravo jugoslovanskih književnosti kot posebne učne vsebine in pojasnilo, naj se »postavi v prvi plan domačo književnost in s tem poudarja

6 Posebno poglobljeno se je leta 1985 ob več priložnostih izpostavil Zoran Božič, najbolj je odmeval in učinkoval intervju Zablode usmerjenega reformizma (*Naši razgledi* XXXIV/12 (7. 6. 1985), 333–334).

7 Posebnost tega učbenika je, da so vsi naslovi zapisani v vprašalni obliki, npr. »V kakšni obliki je zapisana Visoška kronika?« (Kos 1989: 211).

8 Splošne gimnazije so se ponovno vzpostavile leta 1990.

pomen poznavanja lastne narodove ustvarjalnosti« (UN 1992/93: 6). Ker nova niso mogla nastati tako hitro, so bila priporočena obstoječa berila (sestav Kolšek idr. 1986) in Kosov učbenik *Književnost* iz leta 1989.

Leta 1996 pa je naposled izšel celosten učni načrt. Tu je splošni vzgojni cilj formuliran kot dijakovo sprejemanje slovenskega jezika in književnosti kot »bistveni del [...] osebne in narodne identitete«, potreben za »duhovno in tvorno napredovanje posameznika in družbe« (UN 1996: 6). Poudarjena vrednota je spet za tisti čas prvenstvena narodna identiteta. Za pouk književnosti, kjer si vsebine sledijo po literarnozgodovinskem načelu, pa je na prvem mestu svetovna in na drugem slovenska književnost, kar je razlika od predhodnega začasnega učnega načrta.

Ta učni načrt tudi »uzakoni« vsebine iz *Predmetnega izpitnega kataloga za eksterno maturo*, ki se je nekoliko nenavadno začela pred uveljavitvijo novega učnega načrta in nastankom novih učnih gradiv.⁹ Za obravnavo Tavčarja je tudi v njem predvidena *Visoška kronika*, kot vir pa še vedno gradiva s konca osemdesetih let (sestav Kolšek idr. 1986).

2.2.1

Živahno družbeno in strokovno razpravljanje se je najbolj zgostilo v prvih letih uvajanja eksterne mature iz slovenščine, po letu 1994. Matura nasploh, pri slovenščini pa zlasti esej, je bila v javnosti občutena kot vsiljena od oblasti, celo kot novo usmerjeno izobraževanje. Učitelji niso bili dovolj strokovno pripravljene na prehod iz reproduktivnega na dejaven komunikacijski pouk, starši razburjeni, dijaki v skrbeh, mediji pa negativno razpoloženi.¹⁰ Strokovne skupine, zadolžene za pripravo katalogov in izpitnih gradiv, so bile pod pritiski vseh omenjenih skupin in v časovni stiski pri izpopolnjevanju strokovno didaktičnih podlag za čim veljavnejše preverjanje, tj. usklajevanje sodobnih ciljev pouka in izpita. A prav skozi vse te pretese so se postavili in brusili temelji za sodobnejši komunikacijski pouk književnosti, ki so bili od sredine devetdesetih let tudi izhodišče za kurikularno prenovo.

2.3 Kurikularna prenova: prva celostna šolska reforma v samostojni državi (1998–2008)

Kurikularne podlage za reformo je na izhodiščih osamosvojitvenih družbenopolitičnih tendenc in aktualnih pedagoških dognanj celostno predstavila *Bela knjiga o vzgoji in izobrazbi evanju*, v kateri beremo: »Globalne spremembe v Sloveniji [...] zahtevajo tudi spremembe v sistemu edukacije [...]. Nasloniti se je treba na skupno evropsko dediščino kulturnih in moralnih vrednot, ki so razpoznavne v človekovih pravicah, pravni državi, pluralni demokraciji, strpnosti in solidarnosti.« (Krek 1995: 1).

9 V javnosti so krožile izjave, da se je hiša začela graditi pri strehi, da pes maha z repom ...Tudi v *Beli knjigi* je zapisano, da je bila pri uvedbi sprememb odločilna matura – »razvojni proces se je začel z uvedbo mature« (Krek idr. 1995: 171).

10 Nekaj medijskih naslovov: Maturant: Mora biti ravno književnost pod esejističnim udarom? (*Delo* 5. 5. 1994); Denis Poniž: Sveta preproščina slovenske mature (*Delo* 20. 4. 1996); Aleš Čakš: »Sebe sem ubil, ne staruhe.« (*Zločin in kazen*). Esej ali spis. (*Delo, Sobotna priloga* 13. 5. 2006); več v: Krakar Vogel 2020: 292–293.

Glavne spremembe so bile uvedba devetletke, nadgrajevanje ciljev in vsebin na vertikalni, naravnost v funkcionalno znanje, zmanjšanje faktografije ...

Učni načrt za predmet Slovenščina v gimnazijah je bil sprejet in uveljavljen 1998. Njegova prva značilnost je široka razvejanost splošnih ciljev. Na prvem mestu je zapisan vzgojni v kar treh alinejah, katerih ključni poudarki so: jezik je civilizacijska danost, skupaj s književnostjo prvina osebne, nacionalne in državljske identitete in slovenske kulturne dediščine, njegovi uporabniki so razširjeni tudi zunaj naših meja (UN 1998: 5).

Vrednotam osebnostne in narodne identitete ter zavesti posameznika se skladno z vizijami osamosvojene države pridružujejo poudarjanje državljske identitete, kulturne dediščine in položaj slovenskega jezika v diaspori. Tako so zajete številne prvine, ki jih po sodobnih družbeno kurikularnih pojmovanjih mora ponuditi pouk slovenščine.

Poglavitna značilnost predmetnega dela učnega načrta pa je didaktična zasnovanost, podrobna členitev izobraževalnih in funkcionalnih ciljev. Načelo razporeditve literarnih vsebin je literarnozgodovinsko, v četrtem letniku pa je predviden tudi čas za obravnavo maturitetnega sklopa.¹¹ Tavčar je umeščen v poglavje Med romantiko in realizmom na Slovenskem, z obvezno obravnavo bodisi *Visoške kronike* bodisi *Cvetja v jeseni*.

V proces kurikularne prenove konec devetdesetih let pospešeno vstopa tudi založniški trg, na katerem so sočasno ponujena tri poglavitna berila oz. učbeniki: sestav Kos (*Svet knjiz̄ evnosti*, od leta 2000), sestav Krakar (*Branja*, od leta 2001) in sestav Lah (*Umetnost besede*, od leta 2007).¹² Vsem berilom je skupno, da so predstavitev besedilnih odlomkov obsežnejše, ob njih pa je tudi dosti bolj razčlenjen didaktični instrumentarij za spodbujanje dejavne komunikacije z literaturo na različnih zahtevnostnih ravneh.

Ivan Tavčar je predstavljen v drugem zvezku vsakega sestava, namenjenem dijakom drugega letnika, v poglavju Realizem na Slovenskem (*Branja 2*) oz. Med romantiko in realizmom (*Svet knjiz̄ evnosti 2*, *Umetnost besede 2*). V vseh treh berilih je zastopan s *Cvetjem v jeseni* in *Visoško kroniko*, v *Branjih* pa je poleg tega še odlomek iz Šarevčeve slive. V Tavčarjevem življenjepisu *Branja* in *Umetnost besede* navajata, da je bil vodja slovenskih liberalcev in ljubljanski župan. *Svet knjiz̄ evnosti* pa podatek o njegovi politični pripadnosti liberalnemu taboru izpusti. V vseh berilih se didaktični instrumentarij (vprašanja, naloge ob besedilih idr.) posveča predvsem literarnosti besedil. Usmerjanje bralnega zanimanja v družbena nasprotja v besedilih

¹¹ Več sprememb je bilo pri pouku jezika.

¹² Sestavi so poimenovani po Zoranu Božiču (2010). Upoštevani so samo prvi trije sestavi, ki so nastali na začetku kurikularne prenove. Kasneje jih je nastalo še več, med najnovejšimi npr. Jožica Jožef Beg idr., *Literarna doz̄ ivetja*, *Berilo in učbenik za 1. letnik srednjih strokovnih šol in gimnazij* (DZS: Ljubljana, 2023).

je potisnjeno precej ob rob. Tu in tam najdemo nekaj spodbud za razmislek o socialnih nasprotjih ali o sodobnih aktualnih temah nasilja oz. za aktualizacijo moralnih dilem.¹³

Razlage obdobja poleg literarnega dogajanja v drugi polovici 19. stoletja v *Branjih* in *Umetnosti besede* osvetljujejo tudi družbeno oz. nazorsko politične razlike med konservativci in liberalci: »Boj med njimi je segal tudi v literaturo. Konservativci so vztrajali pri nazoru o podrejenosti književnosti politiki ter njeni vzgojni in poučni vlogi, liberalci pa so se zavzemali za svobodo umetniškega ustvarjanja in uvajanje sodobnih literarnih oblik v slovensko književnost.« (Cuderman idr. 2013: 369). *Svet knjiz evnosti* pa ne omenja političnih in literarno nazorskih razlik, temveč bolj poudarja vsestranski razmah književnih zvrsti in počasno približevanje zrelemu realizmu: »V slovenski književnosti pa se je romantika končala šele z revolucijo leta 1848, ko so se spremenile razmere za razvoj slovenske družbe, kulture in tudi literature [...]. To pomeni, da se slovenska književnost počasi približuje realizmu, ki ga doseže proti koncu stoletja« (Kos, Virk 2001: 193). Pluralizem in demokratičnost, ki sta zaznavna med cilji v učnem načrtu, se kažeta torej tudi v predstavah avtorjev beril, kaj je dijakom treba vedeti za razumevanje literature v določenem času.

2.4 Posodobitev: usklajenost z evropskimi smernicami (2008 do sodobnosti)

Po vstopu Republike Slovenije v Evropsko unijo leta 2004 se je izobraževalna politika začela pospešeno prilagajati evropskim smernicam. V OECD so bile na prelomu stoletja v tem pogledu poleg evropske naravnosti aktualna prizadevanja za definiranje in uvajanje ključnih kompetenc oz. zmožnosti kot jedrnih ciljev. Jožica Jožef Beg (2019: 244) jih definira kot »kombinacijo znanja, spretnosti in vrednot, gimnazijo pa kot srednjo šolo, v kateri dijaki pridobivajo široko splošno izobrazbo, torej je treba težiti [...] k razvijanju visoke kulturne zavesti kot dodane vrednosti vsake splošne izobrazbe«.

Te pojme najdemo tudi v splošnih ciljih posodobljenega učnega načrta za slovenščino v gimnazijah (UN 2008): enakovrednost slovenskega jezika med evropskimi, državljanska, nacionalna in kulturna zavest, sporazumevalna zmožnost. Za pouk književnosti ob že uveljavljenih ciljih to pomeni še sistematično upoštevanje medpredmetega povezovanja in kritične aktualizacije.

Učbeniki oz. berila so v temelju ostali enaki kakor v kurikularni prenovi. Besedila in razlage se niso spreminjale, tudi pri Tavčarju ne, dodane pa so bile naloge za medpredmetno povezovanje¹⁴ in aktualizacijo,¹⁵ ki spodbujajo širšo kritično refleksijo, pomembno sestavino sodobnega kompetenčno naravnane in evropskim smernicam prilagojenega pouka.

13 »Kako vplivajo na Metino usodo družbene razmere in narava?« (Cuderman idr. 2001: 339), »Razčleni vzroke nasilja nad človekom pri Tavčarju« (Kos, Virk 2001: 260), »Ali so se po vašem mnenju otroci res dolžni pokoriti za grehe svojih staršev?« (Kos, Virk 2001: 287)

14 »Pripravite predstavitev poglobitnih zgodovinskih tem Visoške kronike: tridesetletno vojno, proti-reformacijo na Slovenskem, čarovniške procese na Slovenskem.« (Lah idr. 2008: 227)

15 »Katere vrednote iz povesti Cvetje v jeseni so aktualne še danes? Kako se kažejo v življenju in umetnosti literaturi?« (Cuderman idr. 2001: 434)

3 Sklep

3.1

Pregled šolskega reformnega dogajanja in njegovih vplivov na srednješolski pouk slovenščine, književnosti in konkretno Tavčarja, od usmerjenega izobraževanja do sodobnosti bi lahko strnili v naslednje ugotovitve:

- Spremembe kurikularnega sistema so rezultat političnih sprememb. Skladno z njimi v dikciji splošnih ciljev v kurikulumih opazamo naravnost od jugoslovanskega patriotizma do poudarjanja narodne (nacionalne) in evropske zavesti ob osamosvojitvi in vstopu v Evropsko unijo. Vse to se različno poudarjeno odraža tudi v predmetnih učnih načrtih in učbenikih.¹⁶ V njih pa spetost s splošnimi nadpredmetnimi družbeno vzgojnimi cilji niha od precejšnje do šibke izrazitosti. Najbolj neposredno je prisotna v sestavih SVIO, nato pa zaznavna posredno: v razvrstitvi književnosti po nacionalnosti, v izbiri tem, avtorjev in njihovih besedil, v splošnih razlagah družbenega konteksta določenega obdobja, kolikor so to sestavljavci posameznih sestavov imeli za primerno. Tako na učne načrte kot na učbenike pa po kurikularni prenovi bolj odločilno kakor deklarativni splošni vzgojni cilji vpliva sodobno didaktično strukturiranje.
- Še manj pa je ta spetost prisotna pri konkretni obravnavi Tavčarjevih del. Sestavljavci torej Tavčarjevih besedil ne skušajo interpretirati na silo, z iskanjem aktualnih družbeno političnih tendenc. Kaže, da se avtorji beril različnih generacij pri Tavčarju bolj posvečajo estetski in čustveno izpovedni kakor družbeno idejni plati njegovih besedil. Očitno menijo, da je slednja za mlade naslovnike Tavčarjevega opusa manj intrigantna, vsaj v besedilih, ki jih izbirajo za pouk. Domala vsi (v različnih ubeseditvah) namreč izhajajo iz oznake, ki ji sledimo od Kosovega *Pregleda slovenskega slovstva* v sedemdesetih letih: »Njegovo pojmovanje človeka je sestavljeno iz romantičnih in realističnih prvin: v človeku vidi predvsem življenjski zagon, strast in čustvenost, ki je velikokrat močnejša od razuma; človeka žene k ljubezni in sreči, zato je zmeraj silna, lepa in čista; nemalokrat se zlomi zaradi nenavadnih naključij usode, pa tudi zaradi socialnega okolja« (Kos 2000: 185). Prav tako se vsi sestavljavci beril v navedenih obdobjih odločajo za kanonsko ustaljena *Visoško kroniko* in *Cvetje v jeseni*, katerih obravnave se razlikujejo le po številu odlomkov in obsežnosti razlage ter raznolikosti didaktičnega instrumentarija.

3.2

Ob opisanih kurikularnih spremembah književnega pouka skozi šolske reforme pa ta proces ves čas spremljajo še dodatne želje javnosti po upoštevanju specifičnih tendenc. Srečujemo zahteve po umiku te ali one konkretne knjige iz kurikula zaradi domnevne pornografije ali oblik preverjanja zaradi duševnemu zdravju mladih

¹⁶ Na njihove koncepte odločilno vplivajo sestavljavci (Božič 2010: 347).

škodljivega esejskega naslova,¹⁷ na drugi strani pa po uvrstitvi ali domnevem izbrisu določenih avtorjev oz. avtoric in tem (Krakar Vogel 2022) iz učnega načrta.¹⁸ Posebno zahteve po prepovedovanju so pri nas drugače kot v ZDA, kjer to urejajo lokalne politične oblasti, zvečine utemeljeno zavrnjene. Nove spremembe bo prinesla tudi napovedana nova prenova šolstva. Morda tudi spet aktualno ponudbo Tavčarjeve distopije *4000* kot poučno (izbirno) branje.

Viri in literatura

- BOHANEK, Franček, KOLŠEK, Peter, KOROŠEC, Rajko, LOGAR, Tine, 1983: *Knjiž' evnost 3*. Maribor: Založba Obzorja.
- BOHANEK, Franček, KOLŠEK, Peter, KOROŠEC, Rajko, LOGAR, Tine, 1984: *Knjiž' evnost 4*. Maribor: Založba Obzorja.
- BOŽIČ, Zoran, 2010: *Slovenska literatura v šoli in Prešeren*. Ljubljana: Založba Tangram.
- CUDERMAN, Vinko, FATUR, Silvo, KOLER, Samo, KOROŠEC, Rajko, POZNANOVIČ, Mojca, ŠPACAPAN, Adrijana, 2001: *Branja 2. Berilo in učbenik za 2. letnik gimnazij ter štiriletnih srednjih šol*. Ljubljana: DZS.
- GLAVAN, Mihael, 1980: Novi učni načrti slovenskega jezika in književnosti. *Vzgoja in izobraz' evanje* 6. FATUR, Silvo, 1981: *Knjiž' evnost I. Učbenik za srednje izobraz' evanje – skupna vzgojno-izobrazbena osnova*. Maribor: Založba Obzorja.
- JOŽEF BEG, Jožica, 2019: *Razvijanje ključnih zmož' nosti pri pouku knjiž' evnosti v gimnazijah*. Ljubljana: Zveza društev Slavistično društvo Slovenije.
- KOLŠEK, Peter, LAH, Andrijan, LOGAR, Tine, ŠIMENC, Stanko, 1989: *Berilo 2 (za srednje izobraz' evanje)*. Maribor: Založba Obzorja.
- KOS, Janko, 1989: *Knjiž' evnost: učbenik literarne zgodovine in teorije*. Maribor: Založba Obzorja. KOS, Janko, 2000: *Pregled slovenske knjiž' evnosti*. Ljubljana: DZS.
- KOS, Janko, VIRK, Tomo, 2001: *Svet knjiž' evnosti 2 (za drugi letnik gimnazij)*. Maribor: Založba Obzorja. KRAKAR VOGEL, Boža, 1992: *Novejši slovenski pogledi na pouk knjiž' evnosti kot dejavniki sooblikovanja njegovih smotrov, metod in vsebin*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- KRAKAR VOGEL, Boža, 2020: *Didaktika knjiž' evnosti pri pouku slovenščine*. Ljubljana: Rokus-Klett.
- KRAKAR VOGEL, Boža, 2022: Vrste kurikularnega branja in odzivi kurikularnih bralcev. Alenka Žbogar (ur.): *Branje v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi. 58. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*. Ljubljana: Založba Univerze v Ljubljani.
- KREK, Janez (ur.), 1995: *Bela knjiga o vzgoji in izobraz' evanju v Republiki Sloveniji*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport.
- LAH, Klemen, PAVLIČ, Darja, DOVIČ, Marjan, ROVTAR, Bernarda, PERKO, Janja, 2008: *Umetnost besede 2 – knjiž' evnost v drugem letniku gimnazij in štiriletnih srednjih šol*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- SPO 1977 = *Skupna programska osnova v usmerjenem izobraz' evanju (Predmetnik in učni načrti – delovni osnutek)*, 1977. Ljubljana: Zavod SR za šolstvo.
- UN 1987 = *Učni načrt za predmet: slovenski jezik in knjiž' evnost 1, 560 ur. Predlog*, 1987. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
- UN 1992/93 = *Učni načrt za pouk knjiž' evnosti v 1., 2. in 3. letniku srednje šole – Delovno gradivo (1992/93) in Dodatek za 4. letnik*, 1992/93. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.

17 Npr. zahteva staršev po umiku romana *Menuet za kitaro* Vitomila Zupana kot maturitetnega branja leta 2005 (zaradi domnevne pornografije) ali ogorčenje nad esejskim naslovom *Samomor kot izstop iz sistema* ob romanih *Alamut* Vladimirja Bartola in *Krasni novi svet* Aldousa Huxleya 2017 (zaradi po mnenju NIJZ kvarnega vpliva na duševno zdravje maturantov; Krakar Vogel 2022).

18 Branko Soban, Izbrisana Ana Frank, *Delo, Sobotna priloga* 6. 2. 2021.

- UN 1996 = *Učni načrt za pouk slovenskega jezika in književnosti v gimnazijah in drugih štiriletnih srednjih šolah – 560 ur*, 1996. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
- UN 1998 = *Učni načrt za predmet Slovenščina v gimnazijah*, 1998. Ljubljana: Nacionalni kurikularni svet, Predmetna kurikularna komisija za slovenščino.
- UN 2008 = *Učni načrt. Slovenščina: gimnazija: splošna, klasična, strokovna gimnazija: (560 ur)*, 2008. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo. <http://www.mss.gov.si/fileadmin/mss.gov.si/pageuploads/podrocje/ss/programi/2008/Gimnazije> (dostop 2. 5. 2023)